

Ana Kaučič¹

Življenje v Ormožu med leti 1900 in 1914 v luči Štajerca in Slovenskega gospodarja

V članku je predstavljen življenjski utrip v mestu Ormož, med leti 1900 in 1914, na podlagi prebranih in analiziranih člankov terotic iz časopisov Štajerc in Slovenski gospodar. Pri tem niso zajeti vsi aspekti življenja v mestu Ormož (npr. lokalne volitve, ki so potekale v tem času). Članek na kratko prikaže razdor med delovanjem slovenske in nemške šole, oriše zanimive in nekatere družabne dogodke, ki so se odvijali v Ormožu, ter se dotakne črne kronike. Detajlni in sistematični opis razmer v mestu Ormož na prelomu 20. stoletja je velik manko, ki ga je treba zapolniti in s tem dopolniti nov delček ormoške zgodovine.

Ključne besede: Slovenski gospodar, Štajerc, mesto Ormož, slovenska/nemška šola, društva, črna kronika

Uvod

Preselimo se v leto 1900, v mestece Ormož. Dobrih šestdeset hiš se je gnetlo okoli današnjega Kerenčičevega trga, glavno vlogo pa je zagotovo imela graščina, ki se je bohotila ob koncu glavne ulice. Reka Drava se je lenobno valila proti Varaždinu, pritegnila mnoge k igri, marsikoga pa ni izpustila iz svojega pogubnega objema. Ob reki so sopihale parne lokomotive na svoji poti proti Budimpešti, Trstu ali Dunaju. Glavno prevozno sredstvo je bila konjska vprega z vozem, s katerim so vozili pridelke na sejem, domov špecerijo ali sorodnike na železniško postajo, ko so se odpravljali v širni svet s trebuhom za kruhom. Mesto je vrvelo od različnih obrti, otroci so obiskovali šolo, v prostem času pa so preganjali dolgčas po mestnih ulicah. Urejene mestne gospe so v svojih modnih oblačilih pohajkemale po trgu in razglabljale o tem in onem, gospodje so jih pozdravljali z dotikom klobuka in se zatekali k svojim moškim pogovorom. V mestu je prevladoval nemški jezik, a tudi slovenščina se ni dala izriniti. Za to so, z ustanavljanjem društev, skrbeli zavedni Slovenci, ki so ponosno stali za svojo slovensko besedo. A nenazadnje so morali

vsi sobivati, saj so bili odvisni drug od drugega. Eni so imeli trgovine in obrti, drugi so pridelovali hrano in dobro kapljico na okoliških vinorodnih gričih. Tako prebivalci Ormoža kot tudi okoliških krajev so prebirali časopise, ki so bili takrat na voljo. Dva časopisa za ormoško območje, vsak s svojo politično, versko ali narodnozavedno noto, sta prepričevala ljudstvo v svoj prav. To sta bila štajercijansko² usmerjeni Štajerc in narodnozavedno ter klerikalno usmerjeni Slovenski gospodar. Oba sta nagovarjala podeželsko prebivalstvo v slovenskem jeziku in oba sta hotela očrnuti drugega in tiste, ki so razmišljali drugače.

Časopisi za ormoško področje

»Vsem Slovencom...« so bile Trubarjeve besede v Katekizmu, prvi knjigi v slovenskem jeziku, izdani leta 1550.³ Prvi časnik v slovenskem jeziku so bile dobro znane Vodnikove Lublanske Novize,⁴ medtem ko je bil Wochentliche Ordinari-Laybacher Zeitungen⁵ prvi časnik v nemškem jeziku.⁶

Na Ptuju je prvi nemški tiskar Wilhelm Blanke začel delovati leta 1852,⁷ a prvi časopis je natisnil tiskar Jakob Schön, ki je kratko obdobje deloval v tem mestu.⁸ Časopis se je imenoval Pettauer

¹ Ana Kaučič, prof. ang. in zgo., Ljudska univerza Ormož.

² Štajercijanci so nastopali proti programu Zedinjene Slovenije, proti enakopravnejšemu položaju slovenskega jezika ter proti panslavistični in jugoslovanski politiki slovenskih meščanskih strank. Doberšek, Zmazek, str. 43.

*Wochenblatt*⁹ in je poročal predvsem o lokalnem družbenem, kulturnem in gospodarskem dogajanju.¹⁰ Dobrih deset let kasneje je začel Blanke izdajati časopis *Pettauer Lokalanzeiger*,¹¹ ki se je od 1. aprila 1890 imenoval *Pettauer Zeitung*.¹² Nekaj let po ustanovitvi, leta 1894,¹³ se je spremenil v politični časnik in postal glasilo ptujskega nemštva. Zavzel je stališče proti slovenskim narodnim interesom in se zavzemal za nemško enotnost.¹⁴

Na Ptujju je izhajal tudi časopis *Štajerc*,¹⁵ glasilo štajerske stranke Štajerc-Partei, v okviru katere so spodnještajerski Nemci želeli zaustaviti slovensko narodno gibanje, ki se je širilo med kmečkim prebivalstvom. *Štajerc* je imel veliko zvestih bralcev, saj je bila njegova naklada 15.000 izvodov.¹⁶

*Slovenski gospodar*¹⁷ je bil namenjen kmečkemu prebivalstvu, usmerjen pa je bil katoliško in konservativno. Zagovarjal je slovenske šole ter

---

3 Prvo časopisje na slovenskem ozemlju se je pojavilo v nemškem jeziku, saj je bila nemščina ob koncu 17. stoletja uradni, izobraževalni in pogovorni jezik na Slovenskem. Tuje knjige in časopisi, večinoma v nemškem jeziku, so začeli spodbujati kulturno življenje, ustanovljale so se posebne družbe in akademije, ki so bile nosilke znanstvene in kulturne dejavnosti. Slovenščina je s tem postala manjvredna, saj so se izobraženci slovenskega rodu pogovarjali, pisali in brali v nemškem, italijanskem in latinskem jeziku. Ljubljanci so brali nemške časopise, predvsem dunajski *Wiener Zeitung*, v začetku 18. stoletja pa se je pojavila ideja po tiskanju časopisov v Ljubljani v nemškem jeziku. Časopisi so bili raznovrstni, saj so zajemali področja zgodovine, etnografije, literature, vendar so praviloma izhajali le kratek čas. Časopisje se je pojavilo in širilo v večjih slovenskih mestih, kjer je bilo dovolj nemško izobraženih meščanov. Časopisi v nemščini so tako ugledali luč sveta v Ljubljani, Mariboru, Celju, Celovcu, Kočevju, Ptujju, Gradcu in drugod. Amon, Erjavec, str. 19–23.

4 *Lublanske novice* so izhajale od 4. januarja 1797 do 27. decembra 1800. V treh letih je izšlo 12.000 izvodov. Objavljale so zabavne in poučne vsebine ter novice iz politike, gospodarstva in kulture. Urednik, pisec, prevajalec in tehnični urednik je bil Valentin Vodnik. https://sl.wikipedia.org/wiki/Lublanske_novice, pridobljeno 24. 9. 2020. Amon, str. 47–55.

5 Časopis je izhajal med leti 1707–1709 in je prinašal novice iz različnih krajev (iz Italije in Dunaja). Beseda »ordinari« v naslovu je izdajala, da so novice prispale do tiskarjev po redni poštni zvezi. Kadar se je v naslovu pojavila beseda »extra-ordinari« je to pomenilo, da so novice prispale z izredno pošto. Vse novice so bile povzete po tujih časnikih. Žigon, str. 13, 14.

6 Žigon, str. 13.

7 Najprej se je ukvarjal s knjigotrštvo in trgovino s papirjem, šele kasneje je ustanovil družinsko tiskarno Blanke, ki je s tiskom časopisov pričela leta 1889. Tiskarna je delovala vse do konca 2. svetovne vojne, ko jim je bilo imetje odvzeto. Doberšek, Zmazek, str. 27.

8 Doberšek, Zmazek, str. 27.

9 Časopis je izhajal ob sobotah, prva številka pa je bila izdana 10. februarja 1878. V tem letu je izšlo 47 števil, zadnja je bila izdana 29. decembra 1878. Časopis je izhajal v nemškem jeziku, pisan je bil v gotici. Vseboval je prilogo *Beilage zum Pettauer Wochenblatt*, kateri je bilo na voljo predvsem poljudno beletristično branje. Časopis je bil liberalen in nepolitičen ter s skromno in nezanimivo vsebino, zaradi česar je bilo število naročnikov premajhno, da bi lahko obstal. <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:spr-FPWL00DV>, pridobljeno 23. 9. 2020. Doberšek, Zmazek, str. 27.

10 Žigon, str. 68.

11 Prva številka je izšla 21. decembra 1889, skupaj je izšlo le 10 števil.

12 Časnik je bil namenjen spodnještajerskemu nemštvu in je bil eden najbolj branih časopisov na tem območju. V njem so sporočali novice iz lokalnega, društvenega, kulturnega in gospodarskega življenja. Zraven tega so objavljali različne literarne prispevke, novosti iz domovine in sveta, kmetijske nasvete in drugo. Časnik je izhajal od leta 1890 do decembra 1904, v tem času je izšlo 670 števil. Pisan je bil v gotici. Žigon, str. 68; Doberšek, Zmazek, str. 34.

13 Doberšek, Zmazek, str. 36.

14 Spodnještajerski Nemci so se počutili vedno bolj ogrožene zaradi uspehov slovenske politike, zato so zahtevali nemško prevlado in zaščito interesov nemštva. Na svojo stran so želeli pridobiti kmete, ki so bili odvisni od gospodarske moči nemških obrtnikov in trgovcev. V svojem stališču je časopis nasprotoval politiki slovenskih (klerikalnih) voditeljev, ki so postajali vedno bolj priljubljeni na slovenskem podeželju. <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:spr-FD1KSI6N>, pridobljeno 24. 9. 2020. Doberšek, Zmazek, str. 36.

15 *Štajerc* je izhajal od 1. julija 1900 do 3. novembra 1918.

rabo slovenščine v uradih. Urejali so ga katoliški duhovniki, tiskali pa so ga v katoliških tiskarnah.¹⁶ *Štajerc* in *Slovenski gospodar* sta oba poročala o razmerah na ormoškem med leti 1900 in 1914. Glede na to, da je *Štajerc* izhajal na Ptuj, je vseboval več novic o Ormožu kot *Slovenski gospodar*. Prinašala sta veliko novic s področja političnih razmer, ustanovitve in delovanja društev, s področja kulturnega dogajanja in črne kronike. Vsak po svoje sta nagovarjala bralce o perečih vprašanjih, kot je bila raba slovenščine/nemščine v uradih, spodbujala sta starše naj otroke vpisujejo v slovensko/nemško šolo in hujskala proti nasprotno mislečim. Ob prebiranju člankov je bilo smiselno upoštevati današnjo objektivnost in vodilo, da iz zapisov izluščimo pomembnejše novice, ki so pričevale o razmerah na ormoškem področju med leti 1900 in 1914.

Upravna ureditev na ormoškem

»...se slovenski jezik bolj in bolj spodriva iz vseh javnih uradov...«¹⁹

Ormož je na prelomu stoletja upravno spadal pod Spodnjo Štajersko, s sedežem v Gradcu v Avstro-Ogrski monarhiji, ki ji je vladal cesar Franc Jožef I. Habsburško-Lotarinški.²⁰

Čeprav politično delovanje in občinske volitve niso opisane, je v nadaljevanju vendarle prikazan oris političnega delovanja na ormoškem področju. V ormoškem okraju je bilo 33 občin npr.: Ormož, Hum, Frankovci, Litmerk, Obrež, Pušenci, Hardek, Trnovci, Savci, Bratonečice, Brebrovnik, Sodinci, Vičanci, Trgovišče, Velika Nedelja, Šardinje, Podgorci, Litmerk, Veličane, Runeč in druge. Vsaka občina je imela svojega izvoljenega župana. Leta 1902 je bil izvoljen za župana mesta Ormož Johann Kautzhammer,²¹ ormoški trgovec in veleposestnik.²² Svojo župansko funkcijo je

¹⁶ Večina prebivalcev na Spodnjem Štajerskem je bila slovensko govoreča, zato so snovalci izdajali *Štajerca* v slovenskem jeziku, da so njihovi interesi bili razumljivi in dosegljivi večjemu številu kmečkega prebivalstva. Kljub temu je nasprotoval rabi slovenskega jezika v javnem življenju, ampak se je zavzemal za rabo nemščine na sodiščih, državnih uradih in poštah, posebej pa je zagovarjal učenje nemščine v šolah. Spodbujal je bralce naj svoje otroke vpišejo v nemške šole, saj bodo le z znanjem nemškega jezika bolj uspešni. Nastopal pa je tudi proti slovenski duhovščini, ki je imela pomembno vlogo pri prebujanju slovenske narodne zavesti in preprečevanju načrtnega ponemčevanja. Doberšek, Zmazek, str. 42–52; Kramberger, str. 433.

¹⁷ *Slovenski gospodar* je tedensko izhajal v Mariboru, med leti 1867 in 1941. Priloge, ki jih je izdajal, so bile: *Gospodarstvena priloga* (1879–1891), *Cerkvena priloga* (1879–91), *Naš dom* (1901–1907, 1932–1933), *Gospodarske novice* (1908–1914, 1926), *Novice v slikah* (1926–1928), *Naše slike* (1930–1931, 1936), *Za gospodarje* (od 1933), *Naše veselje* (od 1934). https://sl.wikipedia.org/wiki/Slovenski_gospodar, pridobljeno 8. 10. 2020.

¹⁸ Poročal je o delovanju (klerikalno usmerjenih) društev in je nasploh spodbujal narodnozavedno držo kmečkega prebivalstva. V začetku je imel podnaslov *Podučiven list za slovensko ljudstvo*, kasneje *List ljudstvu v poduk*, od leta 1892 *List ljudstvu v pouk in zabavo*. <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:spr-8UUUQBXC>, pridobljeno 8. 10. 2020, https://sl.wikipedia.org/wiki/Slovenski_gospodar, pridobljeno 8. 10. 2020.

¹⁹ *Slovenski gospodar*, letnik 37, številka 22, 28. maj 1903, str. 1, 2.

²⁰ Upravno strukturo so sestavljali deželni redi in deželnozborski volilni redi. Na ta način se je videl razkorak med dunajskimi ministrstvi in njihovimi deželnimi izpostavami, na eni strani, ter avtonomnimi deželnimi organi, na drugi strani. Na Štajerskem je bil najvišji predstavnik deželske uprave *Statthalter*, nosilec deželne avtonomije pa je bil deželni zbor. Izvršilni organ deželnega zbora je bil deželni odbor, ki ga je vodil deželni glavar. Delovala so tudi okrajna glavarstva. Nadrobneje se je potem uprava delila na občinske rede in občinske volilne rede. Državni in občinski zakoni so ločili delovna področja občin na lastno/domače (občinsko premoženje, skrb za poti in ceste, skrb nad merami in utežmi, skrb za zdravstvo) in na preneseno/izročeno (razglašanje zakonov, vojaški nabor, nastanitev prebivalstva, domovnice) področje. Ormož je spadal pod cesarsko-kraljevo okrajno glavarstvo, ki je imelo sedež na Ptuj. Mesarič, str. 10, 18.

²¹ *Johann in Anna Kautzhammer* sta hišo na današnjem Kerenčičevem trgu 1 kupila leta 1832 in jo naslednje leta obnovila, kar dokazuje letnica na hiši. Uradni vestnik Občine Ormož, letnik 21, številka 3, 1. marec 2017, str. 28.

²² *Slovenski gospodar*, letnik 36, številka 7, 13. februar 1902, str. 3.

opravljaj dobro desetletje, ko je zaradi bolezni odstopil, njegove posle pa je prevzel doktor Delpin.²³ Občinski zastop²⁴ je Kautzhammerja

enoglasno imenoval za častnega občana Ormoža, saj »je bil vedno izboren in pravičen zastopnik javnih interesov in je svoje najboljše moči v prid prebivalstva žrtvoval.«²⁵

Hišo sta zakonca Kautzhammer kupila in obnovila leta 1833.

Zraven župana določenega kraja, je pomembno vlogo imel okrajni zastop.²⁶ Cesar je leta 1903 za načelnika ormoškega okrajnega zastopa potrdil dr. Omuleca²⁷ in Ivana Kočevarja²⁸ za podnačelnika.²⁹ 17. maja 1903 je bil v Ormožu velik shod županov; na pobudo pripravljalnega in izvrševalnega odbora shoda v prostorih okrajnega zastopa se je prvič sestalo 50 slovenskih županov, občinskih svetovalcev in odbornikov ormoškega

okraja. Za predsednika shoda so izvolili starosto med župani, Franca Zabavnika.³⁰

Pomembna naloga lokalnih odločevalcev je bila tudi skrb za ceste. Okrajni proračun za leto 1906 je namenil največji delež prav za vzdrževanje cest. Na prvem mestu so bile cestne povezave Ormož–Ljutomer, Ormož–Središče in Ormož–Sv. Miklavž.³¹

23 Dr. Gustav Delpin (1866–1941), pravnik. Bil je prvi načelnik Volksrata (narodni svet), ki je kot nadstrankarska organizacija usklajeval politično dejavnost Nemcev na Spodnjem Štajerskem. Delpin je svojo funkcijo načelnika opravljal do leta 1913, ko je zaradi zdravstvenih razlogov odstopil ter se preselil v Leoben. Cvirn, str. 301, 302, 309.

24 Zastop – skupina ljudi, ki na podlagi samouprave vodi določeno skupnost.

25 Štajerc, letnik 15, številka 5, 15. marec 1914, str. 3.

26 Okrajni zastopi so v Avstro-ogrski monarhiji bili uvedeni samo na področju Spodnje Štajerske in so predstavljali vmesni člen med občinami in deželnim zborom v Gradcu. Bili so samoupravni organi, pod njihovo pristojnost pa so spadale vse občine okraja, razen tistih, ki so imele svoj statut (Maribor, Celje in Ptuj). Zastopi so predstavljali prestiž na lokalnem okolju, vendar večjega pomena niso imeli. Špelec, str. 54–68.

27 Johann Omulec, (1848–1909), župan v Ormožu. Bil je tudi odvetnik in prvi načelnik okrajne posojilnice v Ormožu, ustanovljene 28. maja 1899. Ogrizek, str. 387; Štajerc, letnik 10, številka 47, 21. november 1909, str. 4.

28 Ivan Kočevar (1858–1913), politik. Več let je bil središki župan, načelnik okrajnega zastopa ormoškega in med leti 1902–1908 zastopnik kmečkih občin Ljutomer, Ormož, Radgona v deželnem zboru, kjer je stavil razne predloge in interpelacije v rečnih regulacijskih zadevah, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi283268/>, pridobljeno 27.10.2020.

29 Ormoški okrajni zastop, letnik 37, številka 9, 26. februar 1903, str. 4.

30 Vzrok za ta shod je bil izpodrivanje slovenskega jezika v uradih z nemščino, zaradi česar so župani, ki niso znali brati nemško, imeli težave z ustreznim in pravočasnim odzivanjem na uradne dokumente, dobljene s strani okrajnega glavarstva na Ptuj in od cesarsko-kraljevega namestništva v Gradcu. Pripravili so pet zahtev, preko katerih so zahtevali uvedbo dvojezičnih napisov, tiskovin in pečatov na pošti v Ormožu, na finančnem stražnem oddelku v Ormožu, na davkarji v Ormožu, pri ormoški, središki in velikonedeljski postaji in katastrskem uradu v Ormožu. Slovenski gospodar, letnik 37, številka 22, 28. maj 1903, str. 1, 2.

Druga pomembna prometna povezava, ki se je v tem obdobju širila, je bila poštna povezava po ormoškem okraju. V začetku marca 1907 se je vzpostavila peš pošta med Ormožem in Svetim Tomažem. Povezava je potekala šest dni v tednu, razen ob nedeljah. Odhod iz Sv. Tomaža je bil ob 12.45, prihod v Ormož pa tri ure kasneje. Ob pol petih se je poštar vračal nazaj proti Sv. Tomažu, kamor je prispel ob pol osmih.³² S prvim septembrom 1908 je ormoški poštni urad začel dostavljati pošto v Dobravo, Litmerk, Libanjo in Pavlovce.³³

Napetosti med nemškimi in slovenskimi prebivalci Ormoža ter okolice so bile venomer prisotne in vidne tudi na različnih področjih upravnega delovanja. Eden izmed takih primerov

je bil napad »nemškutarskih časopisov« proti ormoškemu stražmojstru Ivanu Rojsu. Zaradi tega so se zbrali vsi župani, ki so spadali pod okrožje ormoške orožniške postaje. Resolucijo o vrniti Rojsa na njegovo delovno mesto so podpisali župani občin Frankovci, Hardek, Hum, Pušenci, Litmerk, Šardinje, Veličane in Runeč.³⁴ Težava z rabo nemščine v javnih uradih se je pokazala, ko je v Ormož prispel mlad železniški poduradnik – aspirant.³⁵ Slovenski gospodar je zapisal, da ta uradnik na blagajni na železniški postaji ne želi govoriti/razumeti slovenskega jezika. »Ormožancem 'prusovskega' pokolenja pa gotovo srce bije radosti, kadar stopi mož-aspirant pred vlak in pogledava na uro, okrašeno s frankfurtarskimi traki ter s tem javno kaže, da je v vrsti ormožkih 'heilbratcev' eden brambovec več.«³⁶

31 Zraven teh pa so imeli v planu še več pomembnih cest na relacijah Središče–Ljutomer, Ormož–Koračice, Velika Nedelja–Savci, Središče–Čakovec, Središče–Štrigova, Vitan–Sv. Bolfenk (danes Kog) in ptujka cesta skozi Savce v Lukavce. S tem je bila povezana obnova kar nekaj mostov na relaciji Velika Nedelja–Savci. Na cesti Središče–Čakovec pa so nameravali zasaditi drevesa, saj je bila vijugasta cesta pozimi zaradi snega nerazločna. Razmišljali so še o novih cestnih povezavah Sodinci–Sv. Lenart (danes Podgorci), Obrež–Šalovci in Ivanjkovci–Veličane. Različni lokalni posestniki so imeli priložnost s svojimi konji voziti prod za izgradnjo cest in si tako zaslužiti dodaten denar. Del proračuna pa je bil namenjen regulaciji Pesnice in Drave, poljedelstvu in živinoreji, zdravstvu in oskrbi ubogih ter šolskim zadevam. Sveti Tomaž je prvič pridobil distriktnega zdravnika. Slovenski gospodar, letnik 39, številka 51, 21. december 1905, str. 2.

32 Štajerc, letnik 8, številka 10, 10. marec 1907, str. 4.

33 Slovenski gospodar, letnik 42, številka 36, 3. september 1908, str. 4; Štajerc, letnik 9, številka 36, 6. september 1908, str. 4.

34 Slovenski gospodar, letnik 46, številka 32, 8. avgust 1912, str. 3.

35 Aspirant – kandidat.

36 Slovenski gospodar, letnik 47, številka 46, 13. november 1913, str. 4.

Nemška in slovenska šola

»...privoščimo jim, da imajo sami zase nemško šolo...«³⁷
Na začetku 20. stoletja je v Ormožu po skoraj sto letih prenehala delovati štirirazredna šola pri župnijski cerkvi, ki so jo obiskovali tako slovenski kot nemški otroci. Leta 1900 je to šolo nadomestila najprej nemška trirazredna šola za ormoško mesto in leto kasneje slovenska trirazredna šola za ormoško okolico.³⁸ O ustanovitvi obeh šol sta časnika *Slovenski gospodar* in *Štajerc* poročala vsak s svojega stališča. Pri tem je treba upoštevati, da je prvi zagovarjal slovensko, drugi pa nemško šolo.

Že marca 1900 lahko v *Slovenskem gospodarju* zasledimo dolg članek, da so »rodoljubi čitali žalostno novico, da je v Ormožu dovoljena nemška šola.« Nadalje se je avtor besedila spraševal »ali bodo mestjani res zadovoljni z dvorazrednico, bodo res privolili svojim nemškim otrokom slabejši pouk nego ga imajo njih viničarski...«³⁹ V oktobru se je v *Slovenskem gospodarju* pojavil članek, da je »poslopje nemške šole sedaj gotovo ... naj bi le okoličanom s tem ne napravili toliko stroškov, da si moramo sedaj staviti svoje poslopje.« Glede učencev pa je bilo zapisano, da »še potrebujejo šolarjev in ker imajo nemških premalo, lovijo tuje in to iz okolice in tujih far, obetajoč jim vse forme.«⁴⁰

V *Štajercu* lahko preberemo, da se je ob blagoslovu nemške ljudske šole, 7. novembra 1900, slovesnosti udeležila »velika svota ljudstva ... ter se veselila, da je enkrat vendar po dolgem boju odprta nemška šola, in da je mogoče z malimi stroški dati otroke

v nemščini podučevati.« Istočasno je članek odkrito napadel nasprotnike ustanovitve nemške šole z besedami »Ti privandrani gospodje ne morejo trpeti, da bi se kaj v nemškem jeziku predlagalo, in celo ne, da bi se otroci v nemščini podučevali; oni bi radi vidili, da bi mi bedasti ostali in bi nas tedaj tem lahkejše za nos vodili.«⁴¹ Po drugi strani je *Štajerc* ostro nastopil proti gospodom v Ormožu, krčmarjem, trgovcem, advokatom, ki so živeli od kmeta, da so se vtikali v kmečke stvari, češ da »hočejo očetom prepovedati svoje sinove kaj učiti pustiti, da bi v svojem življenju do boljšega kruha priti zmogli. Kmečki sin potrebuje nemščino pri nakupovanju in prodaji, na sejnih, pri vojaki, ako hoče višjo šolo obiskovati, ako mora potovati ali če gre v službo ... Vsi naši učitelji, duhovščina in advokati so se nemščine učili, a so vseeno Slovenci ostali; je-li tedaj kmet slabši kot ostali stanovi?«⁴²

Slabo leto kasneje je *Štajerc* poročal o svečanosti, ki jo je priredila nemška šola. Na razstavi šolskih del iz različnih predmetov so se obiskovalci čudili »čez zmožnosti, katere so si pridobili naši otroci v tem kratkem času ... še bolje nas je iznenadila ustmena izurjenost v nemškem jeziku.« Učenci so pripravili igro in »marsikatera mater je s solznimi očmi gledala svojo hčerko...in marsikateremu očetu je srce veselo tolklo, ko je slišal svojega sina...«⁴³

Učitelji pa so pripravili zanimiv izlet na Hajndl, ki so se ga udeležili učenci skupaj s starši. Avtor članka je ob tej priložnosti ponovno grajal nasprotnike nemške šole predvsem »...slavnega

37 *Slovenski gospodar*, letnik 34, številka 43, 25. oktober 1900, str. 4.

38 Obilčnik, str. 25. Nemška šola je delovala v zgradbi današnje Občine Ormož, slovensko šolo pa so zgradili na Hardeku, kjer se še danes nahaja ormoška osnovna šola.

39 *Slovenski gospodar*, letnik 34, številka 11, 15. marec 1900, str. 2.

40 *Slovenski gospodar*, letnik 34, številka 43, 25. oktober 1900, str. 4.

41 *Štajerc*, letnik 1, številka 11, 18. november 1900, str. 6.

42 *Štajerc*, letnik 1, številka 12, 2. december 1900, str. 1, 2.

43 Ti otroci so bili: »Hržič Franc, Hiki August in Kuharič Tereza iz Hardeka; Terstenjak Janez, Masten Liza in Masten Roza iz Pušinec; Alt Anton, Cvetko Franc, Veselko Martin, Škvorc Cecilija, Cajnko Marija in Masten Barbara iz Velike Nedelje; Perc Maks iz Pavlovec; Kuharič Matilda iz Lešnice; Vtičar Johan iz Huma, Žalar Jakob iz Brebrovnika; Zorjan Anton iz Loperšic; Zorjan Jakob iz Krčovin in Kos Marija iz Križovljan.« *Štajerc*, letnik 2, številka 18, 8. september 1901, str. 4.

Ivana Veseliča,⁴⁴ tako imenovanega Žalostiča...« in »...nepremišljenega gospoda doktor Omuleca...«⁴⁵ Slovenski gospodar je na ta dopis odgovarjal: »Neko bedasto dopisunče ... nagromadilo je v lažnjivem Štajercu ... toliko lažij, da se njih mora nemška stranka v dna svoje duše sramovati.« Avtor besedila je bil prepričan, da je bila to samo vaba za slovenske starše, da bi vpisali svoje otroke v nemško šolo. Starši so zatrjevali, da se njihovi otroci niso v nemški šoli ničesar naučili oz. da so celo pozabili tisto, kar so prej vedeli. Kljub temu pa ni krivil nemških učiteljev, ampak samo nemške šole za slovenske otroke, ki so želela otroke germanizirati.⁴⁶

Slovenski gospodar je leta 1903 pisal o »zanimivem dogodku«, ki je bil posledica »boja za šolo.« Po zapisanem so se 18. avgusta, na rojstni dan »Njegovega veličanstva«, otroci v nemški šoli »branili v cerkvi peti cesarsko pesem in zvečer so uprizorili hude izgrede proti Slovencem in to pred očmi njegovega šolskega vodje.« Ormožana Gomzi⁴⁷ in dr. Geršak⁴⁸ sta se pritožila na šolsko ministrstvo, vendar pa se je taisti šolski vodja na to pritožil zaradi razžalitve časti. Gomzi in dr. Geršak sta bila obsojena na 100 K⁴⁹ kazni.⁵⁰

Tega leta so na slovenski šoli ustanovili šolsko

kuhinjo in z denarnimi darovi omogočili topli obrok osemdesetim revnim in oddaljenim otrokom.⁵¹ V tem času so bralci sledili razvoju nemške šole, ki je iz dvorazrednice najprej postala štirirazrednica,⁵² dve leti kasneje je dogradila peti razred⁵³ in imela 1906. leta kar 224 vpisanih otrok.⁵⁴

Po teh časopisnih bojih, ob prvih letih ustanovitve obeh šol, kasneje ni bilo veliko člankov na to temo. Čeprav so se občasno pojavljala kakšna poročila o dogodkih in zahvalah ob koncu leta, se je šele leta 1912 v Štajercu ponovno pojavilo par člankov, ki so bili politično in jezikovno obarvani.

Družabno življenje

»...natlačeno poln domačega ljudstva, kakor tudi gostov od vseh strani...«⁵⁵

V nadaljevanju članka so na kratko predstavljeni različni vidiki družabnega življenja v mestu Ormož. To je bil čas, ko so se ljudje srečevali in družili na sejmih ali na plesih. Društveno življenje je cvetelo in vsako društvo je pripravljalo različne dogodke, od rednih mesečnih zborovanj do raznoraznih predavanj, predstav in proslav. Družabni dogodki so bili pomemben del vsakdana, saj so omogočili prebivalcem sprostitev po

44 Ivan Veselič (1869–1948), vinogradnik, trgovec in posestnik. Leta 1923 je prevzel županske posle kot prvi občinski svetovalec. Plejnjšek, str. 12.

45 Štajerc, letnik 2, številka 17, 25. avgust 1901, str. 7.

46 Slovenski gospodar, letnik 35, številka 35, 29. avgust 1901, str. 3.

47 Franc Gomzi (1864–1906), gostilničar, veleposestnik, okrajni odbornik. Korpič, str. 27.

48 Dr. Ivan Geršak (1838–1911), pravnik, nacionalni ekonom in politik. <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi199513/>, pridobljeno 17. 10. 2020.

49 K – oznaka za krono, avstro-ogrsko denarno enoto.

50 Slovenski gospodar, letnik 36, številka 18, 1. maj 1902, str. 2.

51 Navedba darovalcev nam daje vpogled v imena in poklice ljudi tedanjega časa; dr. Omulec, odvetnik v Ormožu; č. g. Kubinek, kaplan v Ormožu; dr. Kristan, zdravnik v Ormožu; dr. Presker, sodnik v Ormožu; Gomzi, gostilničar v Ormožu; dr. Geršak, bilježnik (notar) v Ormožu; č. g. Štiberc, župnik v pokoju v Pušencih; Šepec, trgovec v Ormožu; č. g. Gliebe, duhovnik v Ormožu; Pernat, koncipijent (odvetniški pripravnik) v Ormožu; Jerše, davkarski pristav v Ormožu; Gera Magdič, mlinarica v Pavlovcih; Kandrič, gostilničar v Ormožu; Horvat, mlinar v Pušencih; Topolovšek, klepar v Ormožu; Kovačič, posestnik v Ormožu. Zahvalo sta zapisala Martin Stanič, načelnik in Josip Rajšp, šolski vodja. Slovenski gospodar, letnik 36, številka 18, 1. maj 1902, str. 4.

52 Štajerc, letnik 4, številka 24, 15. november 1903, str. 5.

53 Slovenski gospodar, letnik 39, številka 26, 29. junij 1905, str. 4.

54 Štajerc, letnik 7, številka 22, 28. oktober 1906, str. 3.

55 Slovenski gospodar, letnik 37, številka 20, 14. maj 1903, str. 5.

napornem delu na njivi ali v vinogradu in srečanje s prijatelji, znanci ter sorodniki po eni strani. Po drugi strani pa so bili politično, versko ali narodnostno naravnani, odvisno od tega, kdo jih je organiziral. Teh dogodkov je seveda veliko, omenjenih je samo nekaj primerov. Zajeti vse dogajanje v obravnavanih štirinajstih letih bi bilo preobsežno za članek.

V ormoški čitalnici so 6. januarja 1903 pripravili gledališki večer, uprizorili so predstavi *Gospod Kodelja* in *Bucek v strahu*.⁵⁶ Maja tega leta so ponovno pripravili gledališki večer v ormoški slovenski šoli, tokrat so uprizorili veseloigro *Mutec*, burko *Bratranec* in veseloigro *Popolna žena*. Vstopnina je bila 20 vinarjev⁵⁷ za stojišča in 40 vinarjev za sedišča. Udeležba na tem gledališkem večeru je bila dobra, saj je bil »veliki prostor v slovenski šoli natlačeno poln domačega ljudstva, kakor tudi gostov od vseh strani.«⁵⁸

V gostilniških prostorih »*Bierquelle*« so 24. januarja 1911 priredili lovski venček. Za ta dogodek, pod protektoratom grofa Wurmbranda-Stuppacha in nadoficijala Grossa, je godbo priskrbela kapela cesarsko-kraljevskega infanterijskega polka št. 17 iz Celovca. Vstopnina je bila 2 kroni, ves dobiček pa je bil namenjen v dobrodelne namene. Zaželeno je bila enostavna toaleta ali lovski kostum.⁵⁹ Že v začetku februarja istega leta so priredili obrtniški ples, katerega čisti

dobiček in druga prostovoljna darila so darovali obrtniku, ki ga je pred tem prizadel požar.⁶⁰

Tudi poroke so polnile časopisne članke. Poročila sta se dr. Milan Geršak, sodni pristav⁶¹ iz Ljubljane in učiteljica Melita Preskar, hči deželnosodnega svetnika dr. Ivana Preskara.⁶² Ormoški trgovec Ludvik Kuharič se je v Ljutomeru poročil z Mimico (Marijo) Stanjko.⁶³ Poročila sta se advokatorski kandidat Erwin Vennigerholz in Mitzi Bauer.⁶⁴ Zanimiva notica iz leta 1911 je zagotovo praznovanje zlate poroke zakoncev Munda, hišnih posestnikov.⁶⁵

V Ormožu je delovalo več društev, nekatera izmed teh so na kratko predstavljena v nadaljevanju. Čeprav je bilo v časopisih moč najti veliko člankov o rednih mesečnih srečanjih in raznih predstavah ali drugih dogodkih, ki so jih organizirali člani društev, je tukaj zapisan samo krajši prerez delovanja društev.

Prvi odbor **Kmetijskega društva za ormoški okraj** je bil 13. decembra 1903 v Ormožu. Namen društva je obsegal pospeševanje gospodarstva v vseh panogah (vinarstvo, sadjarstvo, konjereja, govedoreja, svinjereja, perutninarstvo, čebelarstvo, razumno gnojenje in pridelovanje klaje),⁶⁶ olajševal je nakup in prodajo poljskih in drugih pridelkov ter skrbel za izobraževanje svojih članov.⁶⁷ Na novoustanovljeno kmetijsko društvo je že takoj po novem letu organiziralo prvi sklop predavanj o gozdarstvu, umni živinoreji, o

⁵⁶ Slovenski gospodar, letnik 37, številka 2, 8. januar 1903, str. 5.

⁵⁷ Vinar je bila najmanjša denarna enota v stari Avstriji.

⁵⁸ Slovenski gospodar, letnik 37, številka 18, 30. april 1903, str. 5. V predstavi so igrali Micika, Štefanija in Pavla Pernat, Angelina Petovar, Idica Uršič, inženir Lupša, učitelj Serjanik, študent prava Pemat, uradnika Grivec in Blagovič. Učiteljica Milena Lazar je skrbelo za godbo. Zabava se je po predstavi nadaljevala še v Gomzejevi gostilni. Slovenski gospodar, letnik 37, številka 20, 14. maj 1903, str. 5.

⁵⁹ Štajerc, letnik 12, številka 5, 29. januar 1911, str. 5.

⁶⁰ Štajerc, letnik 12, številka 8, 19. februar 1911, str. 3.

⁶¹ Sodni pristav – pisarniški uslužbenec po končani pripravniški dobi in opravljenem strokovnem izpitu.

⁶² Slovenski gospodar, letnik 41, številka 53, 14. november 1907, str. 4.

⁶³ Slovenski gospodar, letnik 43, številka 7, 18. februar 1909, str. 4.

⁶⁴ Štajerc, letnik 13, številka 3, 21. januar 1912, str. 4.

⁶⁵ Štajerc, letnik 12, številka 26, 25. junij 1911, str. 5.

⁶⁶ Klaja – živinska krma.

hrani rastlin, glede na gnojenje. Pripravili so načrte za uvedbo lastne knjižnice, za nakup potrebnih gospodarskih strojev ter osnovali drevesnico v bližini Ormoža.⁶⁸ Knjige za svojo knjižnico so nabirali med ljudmi kot donacije. Svoje prostore pa so si uredili v prvem nadstropju posojilnice.⁶⁹

V vseh 33-ih občinah ormoškega zastopa so bila ustanovljena »**sirotinska društva**, ki pazijo na izrejo in odgojo takih otrok, ki nimajo očeta. ... Največ pozornosti se mora obračati seveda na zanemarjeno pokvarjeno deco, da se reši dušnega in telesnega pogina.« Ormoški okrajni sodnik jih je ustanovil

V zgradbi so med leti 1908 in 1921 delovali ormoška posojilnica, otroški vrtec in čitalnica.⁷²

leta 1907, vsaka občina je zanje prispevala 10 K. Člani društva so plačevali članarino v vrednosti 1 K. S tem denarjem so kupovali obleko in knjige za šole, plačevali so zdravnika in zdravila in namenili denar za rejniške družine.⁷⁰ K društvu za oskrbovanje otrok in varstvo mladine je z začetkom leta 1909 pristopila ormoška posojilnica kot ustanoviteljica, z zneskom 100 K.⁷¹

Februar 1912 je prinesel ustanovitev novih društev, ko je bil organiziran ustanovni shod **Slovenskega katoliškega izobraževalnega društva, Mladeniške in Dekliške zveze**. Glavni govornik je bil mladinski organizator dr. J.

Hohnjec iz Maribora, ki je predstavil delovanje tega društva. Časopis je bralce pozval: »Pristopite v obilnem številu k zgoraj imenovanim društvom, da bodo naše organizirane čete nepremagljive in se trdno opirale napadom združene liberalno-slogaške-štajercijanske stranke, kateri bodo gotovo vso moč v to zastavili, da bi naše organizacije oškodovali.«⁷³

Sokolsko društvo so v Ormožu ustanovili 21. aprila 1912, notar dr. Franc Strelec⁷⁴ je postal predsednik

⁶⁷ Zraven tega so se zavezali k pripravi člankov, poučnih predavanj, izposojanju gospodarskih in leposlovnih knjig in časopisov ter posredovali pri nakupu raznih semen, orodja, gnojil, strojev in drugega. V odbor so bili izvoljeni Alojz Mikl in inženir Ferdo Lupša za Ormož, Jurij Dogša za Središče in Grabe, Martin Ivanuša za Hum, Martin Stanič za Hardek, Anton Janežič za Brebrovnik, Franc Masten za Sv. Miklavž, Tomaž Korpar za Cvetkovce in Osluševce, Anton Meško za Lahonce in Sv. Tomaž, Franc Vraz za Žerovince in Svetinje, Anton Peitler za Jeruzalem in Veličane ter Ivan Trstenjak za Pušence. Slovenski gospodar, letnik 37, številka 52, 24. december 1903, str. 5.

⁶⁸ Slovenski gospodar, letnik 37, številka 53, 31. december 1903, str. 5.

⁶⁹ Slovenski gospodar, letnik 38, številka 1, 7. januar 1904, str. 6.

⁷⁰ Slovenski gospodar, letnik 42, številka 12, 19. marec 1908, str. 4.

⁷¹ Slovenski gospodar, letnik 43, številka 2, 14. januar 1909, str. 4.

⁷² Fournier, Hernja-Masten, str. 95.

⁷³ V odbor so bili izvoljeni: predsednik Ivanuša, podpredsednik Petek, tajnik Žaler, namestnik Masten, blagajnik Pollak, namestnik Hanželič in knjižničar Sever. Slovenski gospodar, letnik 46, številka 7, 15. februar 1912, str. 4.

⁷⁴ Dr. Franc Strelec (1873–1924) je leta 1911 prišel v Ormož kot javni notar. Na prvih občinskih volitvah leta 1921 je bil izvoljen za župana, vendar je že dve leti kasneje odstopil. Bil je dolgoletni načelnik Sokolskega društva v Ormožu. Plejňšek, str. 11, 12.

odbora.⁷⁵ Štajerc je poročal o ustanovitvi tega društva, ob tem pa je politično obarvano napisal, da se Strelec »preveč s politiko peča. S sladkimi besedami hodi tudi okrog nemških in naprednih obrtnikov in jih hoče na sokolske limanice spraviti.«⁷⁵ Slovenski gospodar je ob tem zapisal: »Liberalci... so ustanovili Sokola. Katoliška društva, pozor!«⁷⁶ Zraven sokolskega društva je v Ormožu delovalo še **Telovadno društvo Orel**, ki je bilo klerikalno usmerjeno. Društvo je bilo ustanovljeno konec leta 1913 in novi člani so kaj hitro lahko začeli s telovadbo. Ormoški kaplan je društvu podaril deset telovadnih oblek, drugi dobrotniki pa so društvo finančno podpirali.⁷⁸ Junija naslednje leto je Štajerc objavil piker članek o tem, kako »hladno in deževno vreme vpliva jako močno na ormoške slovensko-klerikalne nazadnjaške čuke.«⁷⁹ Članek je bil namenjen predvsem žalitvi ormoških Orlov, v besedilu je namreč zapisano, da »čukengeneral (Rois) še vedno spi z svojo armado spanje pravičnega« in da so si Orli naredili telovadnico iz nekega lokala, »kjer so prej nešteto let prebivali živinski ostanki.«⁸⁰ Dejansko so Orli uporabljali telovadno orodje Sokolov.⁸¹

V Ormožu sta delovali tudi moška in ženska **Podružnica Sv. Cirila in Metoda**,⁸² ki sta aprila 1902 imeli v Ormožu letni občni zbor. Za moško podružnico so bili izvoljeni dr. Oroslov Kristan za

predsednika, Ladislav Jerše za blagajnika in Anton Porekar za tajnika. Za žensko podružnico so bile izvoljene Roza Mikl za predsednico, Marija Gomzi za blagajničarko in Urška Kuharič za tajnico.⁸³

Kadar je napadel »rdeči petelin«, je bila nepogrešljiva pomoč gasilcev. (Slovensko) **gasilno društvo za ormoško okolico** je 16. oktobra 1906 praznovalo desetletnico svojega delovanja. Dopoldne so »vsi ognjegasci« prikorakali z godbo na čelu do cerkve, kjer so se udeležili svete maše. Po maši je 27 članov, ki so vseh deset let aktivno sodelovali v društvu, dobilo častne trakove na rokave.⁸⁴

(Nemška) **ormoška požarna bramba** je 23. julija 1911 praznovala 25. obletnico svojega obstoja. Slavnosti so se udeležili člani požarne brambe od drugod, in sicer so z vlakom prišli »požarniki« iz Ptuja, Bukovec, Dornave, Frankovec ter zastopstva od drugod, tudi iz Celja. Skupaj je prišlo okoli 300 »požarnikov«. Na železniški postaji jih je pričakal načelnik Bauer in člani ormoške požarne brambe. Ob spremstvu godbe so se odpravili proti občinski hiši, kjer jih je nagovoril župan Kautzhammer. Govor sta imela še načelnik Bauer ter načelnik okrajne zveze požarne brambe Johann Steudte. Slednji je podelil cesarske medalje enajstim članom požarne brambe, ki so bili njeni člani vseh 25 let. Po slovesnosti so imeli veliko taktično vajo, pri kateri pa jim je zmanjkalo

⁷⁵ Monografija ob 90. obletnici društva 1912–2002, Sokolsko društvo Ormož, 2002.

⁷⁶ Štajerc, letnik 13, številka 46, 17. november 1912, str. 5.

⁷⁷ Nadalje piše v drugem članku iste izdaje: »Tukajšnji liberalni ostanki so s poslednjimi močmi ustanovili Sokola. V odbor so si izvolili same 'pristine' kmečke fante, kako n. pr. dr. (Franc) Strelec, 'dragega' nam dr. (Gvidona) Semeca, dr. (Ivana) Zemljiča, trgovca (Ivana) Veseliča, ivanjkovskega (Lovra) Petovarja... « Slovenski gospodar, letnik 46, številka 19, 9. maj 1912, str. 3. Jurkovič, str. 171.

⁷⁸ Slovenski gospodar, letnik 47, številka 49, 4. december 1913, str. 3.

⁷⁹ Delovanje Orla se je razmahnilo po zaslugi jeseniškega kaplana Karla Čuka, zato so dobili zbadljiv vzdevek Čuki.

Monografija ob 90. obletnici društva, str. 28.

⁸⁰ Štajerc, letnik 15, številka 20, 28. junij 1914, str. 2.

⁸¹ Jurkovič, str. 172.

⁸² **Družba svetega Cirila in svetega Metoda**, leta 1885 v Ljubljani ustanovljena zasebna, narodnoobrambna, šolska organizacija, ki je ustanovljala vrtce in osnovne šole na področju Kranjske, Primorja, Koroške in Štajerske. https://sl.wikipedia.org/wiki/Dru%C5%BEba_svetega_Cirila_in_Metoda, pridobljeno 19. 2. 2020.

⁸³ Slovenski gospodar, letnik 36, številka 17, 24. april 1902, str. 5.

⁸⁴ Slovenski gospodar, letnik 40, številka 41, 11. oktober 1906, str. 3.

vode. Praznovanje so zaključili na vrtu Bauerove restavracije, kjer jih je nagovoril še deželni poslanec Ornič.⁸⁵

Dve leti kasneje so člani požarne brambe v Frankovcih pripravili okrožni sestanek, vendar so ga slovenski prvaki želeli onemogočiti. Ker jim to ni uspelo, so priredili veselico »v nekem grmovju ob cesti«, ki je vodila v Frankovce. Kmetje so se nevede udeležili veselice, saj niso bili seznanjeni, da bi naj to bilo hujskanje proti frankovskim gasilcem. Na veselico so prišli še člani veteranskih društev iz Središča in Huma.⁸⁶ Baje je prišlo na veselico 50 orožnikov, ki so v tesnem špalirju stali okoli travnika, kjer se je veselica odvijala. Med tem časom pa so frankovski gasilci izvajali svojo vajo, katere se je udeležilo 15 vozov s tujimi gasilci.⁸⁷

Zraven vseh delujočih društev, je omenjena še zadruga, ki je bila ustanovljena v tem času. Decembra 1910 so ustanovili **Konjerejsko zadrugo za noriško plemensko pasmo za Ormož in okolico**. Prvi načelnik je bil grof Wilhelm Wurmbrand. Namen zadruga je bil dvig konjereje, ureditev rodovniških knjig in pomoč pri nakupu plemenskih kobil. Sestanku je predsedoval predsednik cesarsko-kraljeve konjerejske družbe za Štajersko pl. Rossmanit, medtem ko je tajnik Schrott predstavil delovanje družbe. Takoj je pristopilo 22 konjerejcev, v odbor pa bi morali izvoliti devet odbornikov, »med njimi tudi v obče priljubljeni ormoški grajščak, grof Wurmbrand-Stuppach. ... Prvak Petovar ... začel je med volitvijo proti grofu Wurmbrandu agitirati, boječ se, da

bi ta postal načelnik novoustanovljene zadruga.« Petovar je, po zapisu v članku, sam želel postati »obman« in namesto grofa spraviti v odbor nekoga iz Središča. Na koncu je »za načelnika zadruga bil izvoljen v veselje in zadoščenje vseh navzočih grof Wurmbrand in mi beležimo, da si nova zadruga ne bi mogla izvoliti boljšega zastopnika, ki bo gotovo svoj ugled in vpliv uporabljal v korist zadruga ... a za politiko se ne bo brigal.«⁸⁸ To naj bi bil razlog, da sta se ustanovili dve zadrugi, in sicer ena za Središče in druga za Ormož. Leta 1925 so ormoški zadrugniki sprejeli sklep o likvidaciji, iz registra pa je bila zadruga izbrisana leta 1929.⁸⁹

Zraven treh tradicionalnih,⁹⁰ so v Ormožu potekali še mesečni živinski sejmi. Datumi teh živinskih sejmov so bili natisnjeni v *Štajercu*, da so bili ljudje o tem seznanjeni. Zraven tega so objavljali obvestila o odpovedih ali preložitvi sejmov iz znanih ali nenavedenih razlogov. Tradicionalni Jakobov sejem, »kramarski kakor živinski«, je bil leta 1909 prestavljen iz 26. julija na 2. avgust.⁹¹ V letu 1911 je razhajala »kuga na parkljih in gobcih«, zaradi česar so bili živinski sejmi v Ormožu prepovedani. Novembra so spet dobili dovoljenje za izvedbo sejma in tako se je svinjski sejem vršil 7. novembra, sejem za govedo in letni sejem pa sta bila 11. novembra.⁹² Sredi leta 1912 je ministrstvo odločilo o ponovnem odprtju mej med Ogrsko in Hrvaško za promet za vso govedo, ovce in koze. Zaradi tega so prvega julija pričakovali močno povečan obisk živinskega sejma v Ormožu.⁹³

⁸⁵ Štajerc, letnik 12, številka 31, 30. julij 1911, str. 3.

⁸⁶ Avtor jih je v članku spraševal, ali se niso z udeležbo na taki veselici osramotili, še posebej, ker imajo za »protektorja nemškega (!) grofa Wurmbrandta. In prepričani smo, da je ta grof Wurmbrandt kot zvesti Avstrijan prevzel protektorat le s pogojem, da bodejo ti veteranci tudi res zasledovali avstrijsko-patriotična načela«

⁸⁷ Štajerc, letnik 14, številka 25, 22. junij 1913, str. 1, 2.

⁸⁸ Štajerc, letnik 11, številka 52, 25. december 1910, str. 1, 2.

⁸⁹ Ogrizek, str. 390.

⁹⁰ Jakobov, Martinov in cvetni sejem.

⁹¹ Štajerc, letnik 10, številka 29, 18. julij 1909, str. 4 in Štajerc, letnik 10, številka 30, 25. julij 1909, str. 3.

⁹² Štajerc, letnik 12, številka 46, 12. november 1911, str. 5.

⁹³ Štajerc, letnik 13, številka 26, 30. junij 1912, str. 1, 2.

Nanizajmo še nekaj zanimivih dejstev, ki jih je zapisalo življenje pred stotimi leti.

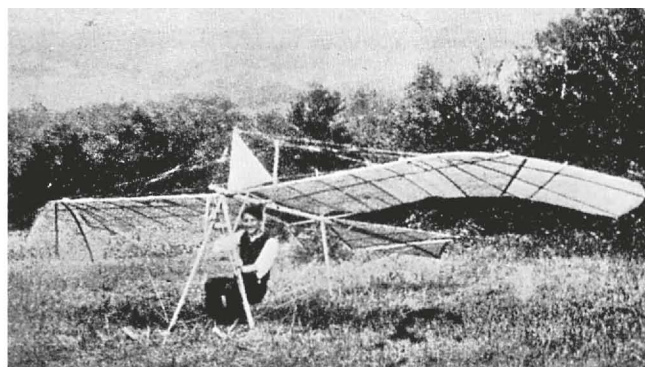
Dr. Ivan Geršak je leta 1902 izdal knjigo *Ormoški spomini ob 25-letnici ormoške posojilnice in 30-letnici njegovega beležništva (notariata) v Ormožu*. 185 strani dolga knjiga je bila na voljo brezplačno oz. za prostovoljne prispevke, saj jo je plačala posojilnica. Nabrani prispevki so bili namenjeni Družbi sv. Cirila in Metoda. V knjigi so bili opisi ormoških književnikov: Franca Ksavra Meška, Rudolfa Vrable, dr. Ivana Dečka in drugih.⁹⁴ Leopold Petovar, posestnik v Ivanjkočih, si je prislužil zlati zaslužni križec za vojaške zasluge. Petovar je bil odbornik mihalovske občine, občinski predstojnik in svetovalec, odbornik šolskega oglada, cesarsko kraljevi poštar in umni kmetovalec.⁹⁵

V začetku leta 1908 je ormoško graščino kupil »naprednjak g. Oskar pl. Pongratz. Prebivalstvo pozdravlja ta korak z veseljem.«⁹⁶

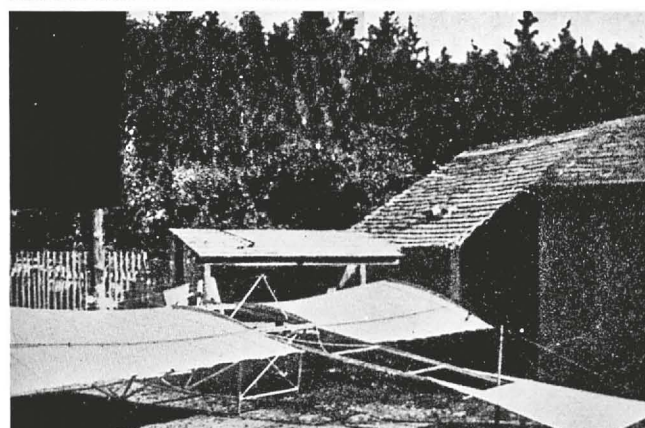
Konec leta 1908 je Gustav Trautvetter⁹⁷ iz Gradca dobil koncesijo za ustanovitev lekarne v Ormožu.⁹⁸ Prvega decembra 1913 je v Ormožu nastopil z delom nov okrožni zdravnik dr. Josip (Jožef) Tavčar.⁹⁹

K ormoškimi nabornikom je prišel nek fant,¹⁰⁰ ki se je želel pridružiti vojakom in postati član zrakoplovnega oddelka. S sabo je prinesel svoj model zrakoplova Zeppelinovega tipa, ki ga je izdeloval tri leta. Ker ga niso sprejeli, je iz

užaljenosti pustil svoj zrakoplov v Skorčičevi gostilni.¹⁰¹

Kanetovi letali za drsno letenje, Ormož 1. 1909

Otmar Kanet in njegovi letali za drsno letenje. Sitar, str. 127.

Črna kronika

»...za vboge žrtve te grozne nesreče...«¹⁰²

Nadalje omenimo tudi črno kroniko, ki je obveščala o osebah, ki so umrle ali naredile samomor. Opisana je tudi naravna nesreča, ki je močno prizadela mesto Ormož in nekaj kriminalnih dejanj, ki so bila zabeležena v časopisnih noticah.

Vremenske ujme so vedno krojile življenje na

⁹⁴ Slovenski gospodar, letnik 36, številka 51, 18. december 1902, str. 4.

⁹⁵ Slovenski gospodar, letnik 42, številka 28, 9. julij 1908, str. 5.

⁹⁶ Štajerc, letnik 9, številka 7, 16. februar 1908, str. 4.

⁹⁷ Gustav Trautvetter (1864–1945), magister farmacije in lekarnar. Korpič Lesjak, str. 76.

⁹⁸ Slovenski gospodar, letnik 42, številka 51, 17. december 1908, str. 3.

⁹⁹ Slovenski gospodar, letnik 47, številka 49, 4. december 1913, str. 3.

¹⁰⁰ Morda je to bil v Ormožu rojeni Otmar Kanet (1892–med 2. sv. vojno), ki velja za začetnika letenja na Slovenskem. Leta 1909 je postal prvi upravljalec brezmotornega letala na Slovenskem. Imel je vsaj tri letala, ki jih je sam skonstruiral in sam izdelal. Izdelana so bila na preprost in domiselni način iz letev ter prekrita s platnom ali prepariranim papirjem. Letalec je s takšno napravo stekel po bregu in se je oprijel, da ga je ponesla kakšen meter visoko in nekaj deset metrov daleč. Tako je Otmar Kanet nekaj mesecev pred prvimi poleti Edvarda Rusjana v Gorici že brezmotorno letal v Ormožu. Kanet je svoje polete opravil na Hajndlu, kjer je pri svojih starih starših preživel poletja. Sitar, str. 126–131, 351–352; Krnjak, str. 56, 57.

¹⁰¹ Štajerc, letnik 15, številka 14, 17. maj 1914, str. 2.

¹⁰² Štajerc, letnik 10, številka 32, str. 1.

podeželju in leta 1909 je ogromna toča grozovito prizadela Ormož. Obsežen članek o posledicah toče je bil objavljen na naslovni strani *Štajerca*. Nevihta, ki je prizadela gornjo Štajersko, se je najbolj razbesnela ravno na ormoškem območju. Toča je uničila področje od Polenšaka do Središča, dolgo 35 in široko 11 kilometrov. V soboto, 24. julija, ob štirih popoldne, so se začeli zbirati temni oblaki, začel se je vihar in dež, naenkrat pa grozovita toča. Posamezna zrna toče so bila velika kot kurja jajca in pol kilograma težka. Škoda je bila ocenjena na več milijonov kron. Mesto Ormož je bilo popolnoma razdejano: »vse strehe brez opeke, vse šipe razbite, vsi vrtovi uničeni, pota polna vejevja iz dreves, na cestah jok in žalost, poleg hiš kupi ciglov in kamenja. Marsikdo od meščanov prišel je na beraško palico, ker mu je toča vse uničila.« V okolici so bile vse poljščine na njivah uničene, vinogradi zbiti, drevesa pa uničena. Toča je pobila veliko divjadi (srne, zajce, ptice, divje kokoši). V Libanji je vihar odnesel krčmarju Novaku pol svinjske štale, na terasi hotela Bauer v Ormožu je bilo uničenih 45 šip.

Med nevihto se je ravno pripeljal iz Budimpešte v Ormož vlak in toča je uničila vse šipe na vagonih, potniki pa so se morali skriti pod klopi, da jih ni zadela toča ali kosi stekla. Dva splašena konja z vozom sta divjala po Ormožu. Dijaka Kollenza, ki se je ravno s kolesom peljal domov, je toča pobila na tla, da je nezavesten obležal in dobil velike rane po rokah in nogah. Ormoški župan Kautzhammer je takoj obvestil poslanca Josefa Orniga,¹⁰³ da sta si skupaj z okrajnim glavarjem ogledala posledice toče. Poslanec Ornig je o tem takoj obvestil cesarsko-kraljevega namestnika v Gradcu in zaprosil za podporo. Istočasno je časniki zaprosil bralce naj prispevajo finančno podporo prebivalcem tega uničenega področja.¹⁰⁴ Že v naslednji številki je bil na naslovnici članek, ki je nagovarjal bralce naj darujejo »za vboge žrtve te grozne nesreče.« Poimensko so bili navedeni posamezniki, ki so že darovali, in višino njihovega daru.¹⁰⁵ Država je darovala 150.000 K prizadetim zaradi toče na ormoškem in ptujskem območju.¹⁰⁶

Štajerc

Štev. 31. | V Ptuj v nedeljo dne 1. avgusta 1909. | X. letnik.

Velikanska toča.

Vse uničeno! — Revščina grozovita! — Na pomoč!

Mnogokrat že doživeli so štajerski kmetje točo, mnogokrat že so videli, kako jim raz-
pade grozovita toča vse nade. Ali kaj tako veli-
kanskega, tako obširnega, kakor je bila nevihta
toča na preteklo soboto dne 24. julija, še ni
bilo. Najstarejši ljudje se ne morejo na tako
nevihto, na tako točo spominjati. Kamor je uda-
na, tam je vse v tla zbito, kar je zadela, to
je uničeno.

ščanov prišel je na beraško palico, ker mu je
toča vse uničila.

Ormoška okolica

je istotako prišla v veliko bedo, iz katere se še
leta dolgo ne bode rešila. Sad na polju uničen.
Od koruze se vidi le še par štorov. Kjer je bila
preje pšenica ali oves, vidi se danes nago zemljo
ali opeko. Vinogradi so popolnoma zbiti, drevje

štale. V hotelu Bauer v Ormožu je bilo
ne verandi 45 šip pobitih. G. Steinklauber iz
Pragerskega prišel je v nedeljo v Ormož in spre-
jemal naročila na opeko po znižani ceni, zakar
mu gre vsa hvala. Občinska šparkasa in občina
sama naročila sta 7 vagonov opeke, ki se bodejo
oddajali po znižanih cenah prizadetim.

Osebni vlak v toči.

Med nevihto vozil je ravno iz Budimpešte
prijhajajoči osebni vlak skozi Ormož. Vse šipe
vlakla so bile razbite. Potniki so se morali pod
klopi skriti, da jih ni zadela toča ali pa kosi
šip. Bili so v življenski nevarnosti. Ljudje so
padali na kolena in molili.

Naslovnica časopisa *Štajerc*.

¹⁰³Josef Ornig (1859–1925) – štajercijanski politik na Ptuj; leta 1888 je bil izvoljen v občinski svet ter bil župan v letih 1894–1918. Ustanovil je konzorcij, ki je leta 1900 začel z izdajanjem časopisa *Štajerc* <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi396882/>, pridobljeno 17. 10. 2020.

¹⁰⁴Štajerc, letnik 10, številka 31, 1. avgust 1909, str. 1, 2.

¹⁰⁵Štajerc, letnik 10, številka 32, str. 1. Slovenski gospodar, letnik 43, številka 31, 5. avgust 1909, str. 3, 4.

¹⁰⁶Denar so razdelili med občine Hum, Frankovci, Litmerk, Obrež, Pušenci, Hardek, Trnovci, Savci, Bratonečice, Ormož, Brebrovnik, Sodinci, Vičanci, Trgovišče, Velika Nedelja, Bunči, Šardinje, Polenšak, Hlaponci, Polanci, Podgorci in Sv. Lovrenc v Slovenskih goricah. Slovenski gospodar, letnik 44, številka 8, 24. februar 1910, str. 4.

Od umrlih naj navedemo le nekaj oseb.

Umrli so M. Kukovec, posestnik in stražmojster v pokoju,¹⁰⁷ Ivana Omulec, žena ormoškega odvetnika¹⁰⁸ in tesarski mojster »g. Kreinz ... Bil je zvest naprednjak in priljubljen pošteni občan.«¹⁰⁹ Kmalu za tem, ko sta se na grajsko posestvo naselila grof in grofica Wurmbrand, so v Ormožu pokopali »graščinskega nadviničarja in šaferja g. F. Visherja, ki je bil dolgoletni služabnik na graščini in eden redkih veterancev, ki so še pod Radeckym služili.«¹¹⁰

Umrli je tudi vinorejski inštruktor za ormoški in ljutomerski okraj Vekoslav Ašič; lokalne vinogradnike je teoretično in praktično učil, kako obnoviti vinograde po trtni uši. Pokopali so ga 29. junija 1907.¹¹¹

Konec februarja 1911 je v Ormožu po dolgi bolezni v 72. letu umrl notar dr. Geršak. Štajerc je v notici poudaril, da je bil njihov politični nasprotnik, vendar so mu kljub temu zaželeli miren počitek.¹¹² Leto kasneje je umrl okrajni zdravnik dr. Oroslav Kristan,¹¹³ mesec dni kasneje pa je v Mariboru umrl deželnosodni nadsvetnik Anton Liebisch, ki je bil častni občan mesta Ormož.¹¹⁴

Nagrobnik družine Omulec na ormoškem pokopališču.

Začetek leta 1906 je bil zaznamovan z ošpicami, ki so otroke prizadele tako močno, da so morali nekatere šole zapreti, mnogo otrok je umrlo.¹¹⁵ Nesreče, še posebno otrok, so bile stalnice tistega časa.

¹⁰⁷ Slovenski gospodar, letnik 36, številka 40, 2. oktobra 1902, str. 4.

¹⁰⁸ Slovenski gospodar, letnik 39, številka 50, 14. december 1905, str. 4.

¹⁰⁹ Štajerc, letnik 10, številka 15, 15. april 1909, str. 5.

¹¹⁰ Štajerc, letnik 9, številka 11, 15. marec 1908, str. 2.

¹¹¹ Bil je zaslužen, da je vinorejsko in kletarsko društvo uspešno priredilo prvi vinski sejem v Ormožu. Ker je bil zaveden Slovenec, so »ormoški nemškutarji sklenili, da ga odstranijo iz Ormoža« Ker Ašič ni želel zapustiti teh krajev, je raje pustil službo, kot da bi bil premeščen drugam. Slovenski gospodar, letnik 41, številka 33, 27. junij 1907, str. 4.

¹¹² Štajerc, letnik 12, številka 10, 5. marec 1911, str. 5.

¹¹³ Dr. Oroslav Kristan (1867–1912), zdravnik za ormoško področje, ki je obsegalo: mesto Ormož, Hum, Miklavž, Svetinje, Runeč, Sveti Tomaž, Lenart pri Veliki Nedelji, Veliko Nedeljo in kraje na drugi strani reke Drave do Zavrča. Deloval je v društvu Sloga in v Učiteljskem društvu. Zraven tega je deloval v Slovenski matici in se udeleževal v odboru ormoške čitalnice. V letih 1900 in 1901 je bil predsednik podružnice Svetega Cirila in Metoda za ormoški okraj. Sapač, str. 141–150. Slovenski gospodar, letnik 46, številka 40, 3. oktober 1912, str. 4.

¹¹⁴ Štajerc, letnik 13, številka 44, 3. november 1912, str. 4.

¹¹⁵ Slovenski gospodar, letnik 40, številka 7, 15. februar 1906, str. 4.

Veliko otrok se je zadušilo ali zgorelo, ker so se preveč približali odprtemu ognju v peči ali so se igrali z vžigalicami. Grozljiva novica o smrti dvoletne deklice in štiriletnega dečka iz ormoške graščine je bila objavljena v začetku leta 1909. V grajski pristavi, pri grofu Wurmbrandu, sta se zadušila dva otroka, ki ju je »... *uslužbena vdova Fekus* ...« pustila doma sama in brez nadzora, ko je v sobi nastal požar.¹¹⁶

Grozna nesreča je doletela 21-letno hči opekarnarja Siviolotti, ki je v goreči 'šnelzider'¹¹⁷ vlila špirit. Steklenica se je razbila in dekle je dobilo tako močne opekline, da je za posledicami nesreče umrlo.¹¹⁸

Tudi samomori so bili žal del življenja in posamezniki so na različne načine in iz različnih razlogov končali svojo življenjsko zgodbo. Povzetih je nekaj primerov teh žalostnih zgodb. Zaradi izgubljene pravde se je v hardeškem gozdu obesil posestnik Franc Ivanuša.¹¹⁹ Dekla Frančiška Vočanec se je v Ormožu vrgla pod vlak. Pravi vzrok ni bil znan, a govorilo se je veliko čudnega.¹²⁰ Neki berač je skočil v reko Dravo in utonil. Z utonitvijo je zaradi domačega prepira hotela zaključiti svoje življenje tudi 70-letna vdova, a jo je neki mlinar pravočasno rešil.¹²¹ Tudi reka Drava je zahtevala smrtne žrtve med mladino, ko se je odpravila plavat. Tako je pri kopanju v Dravi utonil 17-letni

pekovski učenec pri Minisdorferju V. Kudejovski.¹²² Iz reke so potegnili truplo moškega, ki je imel pri sebi uro, nekaj denarja in listek z napisom »*Franz Narath, vrtnar v Ptuju, Minoritengasse.*«¹²³ Reka je bila usodna za kleparskega vajenca Ivana Paterčeviča iz Maruševca.¹²⁴ Srečnejši konec sta na srečo doživela dečka Prapotnik in Trstenjak, ki sta se igrala na zaledeneli Dravi. Led se je pod njuno težo vdal in padla sta v ledeno vodo. Na srečo ju je zagledal posestnik Meicen, ki ju je pravočasno potegnil iz mrzlih globin.¹²⁵

Kriminalna dejanja so bila prisotna tudi v Ormožu. Konec decembra 1909 so v Ormožu zaprli Lovrenca Štuheca iz Pršetincev, ki je nastopal pod različnimi imeni in se je izdajal za načelnika društva slovenskih natarjev. Slepnil je tudi s poštno-hranilnimi knjižicami po Središču, Veliki Nedelji in drugih krajih.¹²⁶

1912. leta so imeli v Ormožu streljanje ob belem dnevu sredi javne ceste. Kočijaž Martin Hantak je trikrat ustrelil iz revolverja na kuharico Marijo Meznarič, ki je bila lažje poškodovana. Hantaka so orožniki aretirali in oddali sodniji. Vzrok naj bi bil ljubezenske narave.¹²⁷ Konec leta 1912 je iz zapora pobegnil hlapec Rudolf Winkler, ki je bil zaprt zaradi tatvine.¹²⁸

116 Štajerc, letnik 10, številka 8, 21. februar 1909, str. 4. Slovenski gospodar, letnik 43, številka 3, 21. januar 1909, str. 4.

117 Šnelzider – lonec/posoda za kuhanje.

118 Štajerc, letnik 15, številka 8, 5. april 1914, str. 2.

119 Štajerc, letnik 10, številka 19, 9. maj 1909, str. 6.

120 Štajerc, letnik 12, številka 34, 20. avgust 1911, str. 3.

121 Štajerc, letnik 12, številka 44, 29. oktober 1911, str. 5.

122 Štajerc, letnik 13, številka 32, 11. avgust 1912, str. 4; Ormož, Slovenski gospodar, letnik 46, številka 33, 15. avgust 1912, str. 4.

123 Štajerc, letnik 14, številka 23, 8. junij 1913, str. 3.

124 Slovenski gospodar, letnik 39, številka 26, 29. junij 1905, str. 4.

125 Štajerc, letnik 14, številka 9, 2. marec 1913, str. 4.

126 Štajerc, letnik 10, številka 52, 26. december 1909, str. 7.

127 Štajerc, letnik 13, številka 47, 24. november 1912, str. 6.

128 Štajerc, letnik 13, številka 51, 52, 22. december 1912, str. 5. Slovenski gospodar, letnik 41, številka 31, 13. junij 1907, str. 4.

Kot zanimivost še omenimo: Ko ni bilo nobenega kaznjenca, je na zgradbi cesarsko-kraljevega okrajnega sodišča visela bela zastava.

Poskus umora in samomor sta pretresla mesto Ormož v začetku leta 1910. Ferdinand Kuharitsch, mizar, steklar in hišni posestnik je kupil Standekerjevo¹²⁹ trgovino in jo prodal naprej trgovcu Ludviku Kuhariču.¹³⁰ Kasneje se mu je ponudila možnost, da bi lahko prodal hišo za več denarja, vendar Kuharič ni hotel odstopiti od pogodbe. Čez čas je Kuharitsch od podjetnika Tolazzija¹³¹ kupil novo vilo po višji ceni, kot je taisti podjetnik prodal drugo vilo naslednjemu kupcu. To je Kuharitscha tako spravilo ob pamet, da je povabil Tolazzija k sebi na podpis pogodbe, kjer ga je najprej s kladivom udaril po glavi, nato pa mu grozil z revolverjem. Tolazzi je pravočasno pobegnil v župnišče, Kuharitscha pa je žena uspela zapreti v sobo, kjer se je z revolverjem ustrelil v glavo.¹³²

Ljudem niso prizanašali niti požari in iz časopisov lahko izvemo, kdaj je »rdeči petelin«¹³³ ogrožal mesto. Kratka notica o požaru je navajala, da je na dan Marijinega vnebovzeta v Ormožu zgorela hiša slikarskega mojstra Roberta Eherlicha.¹³³ Štirje požari so prizadeli posestvo ormoškega peka Ferdinanda Gracerja. Prva dva požara sta se razbesnela v domači delavnici, tretjič je gorel kup slame, zadnji požar pa se je razširil po gospodarskem poslopju, ki sta ga dve požarni brambi komaj ukrotili. Šele pri četrtem požaru so našli pravega krivca za požige, to je bila 16. letna

Ana Bauer.¹³⁴

Ko je graščinsko posestvo še bilo v lasti barona Zschocka, je zagorelo v eni izmed sob ormoškega gradu.¹³⁵

Iz Ormoža so poročali tudi o požaru, ki se je razbesnel na bližnjem Hrvaškem. Pogorelo je namreč več velikih shramb slame graščaka Varady.¹³⁶ Požar bi naj bil podtaknjen, gasilci pa so uspeli preprečiti širitev požara na druga poslopja.¹³⁷

Sklepne misli

Ormož je bil na prehodu v 20. stoletje manjše mesto, v njem je bilo med leti 1909 in 1916 le 64 hiš. Zaradi manjšega obsega mesta ulice še niso bile poimenovane, ampak se je mesto delilo na Zgornje in Spodnje predmestje, v virih pa se kljub temu najdejo imena, ki so označevala posamezne ulice. V mestu so živeli obrtniki in trgovci, gostilničarji in posestniki, mestne dame in mestni gospodje, nemške družine s priimki Kautzhammer, Diermayer, Salleg in narodno zavedni Slovenci kot so Omulec, Kristan, Veselič. Društva so skrbela za družabno življenje, budila narodno zavest ali izobraževala ljudstvo. V mestu so se odvijali mesečni živinski sejmi in razni družabni dogodki. Gradile in vzdrževale so se ceste, vzpostavljale so se poštna in železniške povezave. Nad vsem tem razvojem pa je visel razkorak med slovenskim in nemškim. Ali naj vsi uradi delujejo v slovenskem ali nemškem jeziku? Ali poslati otroke v slovensko ali nemško šolo? Ali pristopiti k slovenski ali nemški požarni brambi? Ali brati Slovenskega gospodarja ali Štajerca?

Članek na grobo prikazuje življenjski utrip mesta

¹²⁹ Hiša, ki jo je F. Kolaritsch kupili leta 1907 od Marie Standegger, je stala na kompleksu današnje avtobusne postaje v Ormožu. Fournier, Hernja-Masten, str. 126, 127.

¹³⁰ Ludvik Kuharič (1883–1941), trgovec, industrialec in posestnik. Korpič, str. 20.

¹³¹ Daniel Tolazzi, ormoški zidarski mojster. Klasinc, str. 139.

¹³² Slovenski gospodar, letnik 44, številka 11, 17. marec 1910, str. 4.

¹³³ Slovenski gospodar, letnik 37, številka 14, 2. april 1903, str. 4.

¹³⁴ Slovenski gospodar, letnik 39, številka 34, 24. avgust 1905, str. 4.

¹³⁵ Slovenski gospodar, letnik 40, številka 15, 12. april 1906, str. 3.

¹³⁶ Aleksij Varady (1879–1955), lastnik dvorca Križovljan na Hrvaškem. Monografija občine Cestica, str. 57–59.

¹³⁷ Štajerc, letnik 14, številka 15, 13. april 1913, str. 5.

Ormož med leti 1900 in 1914, na podlagi člankov, ki sta jih za Ormož in ormoško okolico objavljala časopisa Slovenski gospodar in Štajerc. Predstavljena je ustanovitev slovenske in nemške šole, orisano je delovanje upravnega ustroja v ormoškem okraju in razvoj posameznih prometnih in poštinih povezav. Zabeleženo je delovanje nekaterih ormoških društev, ena so bila že del ormoškega vsakdana, druga so bila komaj ustanovljena. Nenazadnje so tudi predstavljene novice iz črne kronike.

Literatura, viri

- Smilja Amon, Karmen Erjavec, *Slovensko časopisno izročilo 1: od začetka do 1918*, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, 2011.
- Janez Cvirn, *Trdnjavski trikotnik, Politična orientacija Nemcev na Spodnjem Štajerskem (1861–1914)*, Založba Obzorja Maribor, Maribor, 1997.
- Milena Doberšek, Melita Zmazek, *Ptujska časopisna dediščina, Ob 135-letnici natisa prvega ptujskega časopisa in umestitvi zbirke osrednjih ptujskih časopisov v Digitalno knjižnico Slovenije*, Knjižnica Ivana Potrča Ptuj, Ptuj, 2013.
- Gernot Fournier, Marija Hernja-Masten, *Hiše in hišni posestniki v mestu Ormož. V: Ormož skozi stoletja III*, Ormož, 1988.
- Nada Jurkovič, *Telovadno društvo Sokol Ormož 1912–1941. V: Ormož skoz stoletja II*, Ormož, 1983.
- Peter P. Klasinc, *Gradbena dejavnost v Ormožu med obema vojnama. V: Ormož skozi stoletja III*, Ormož, 1988.
- Nevenka Korpič, *Ormoško pokopališče – sveto območje kulturne dediščine*, razstavna publikacija, Ormož, 2007.
- Maruška Korpič Lesjak, *Od zdravilstva do lekarništva: lekarništvo na Ormoškem*, Zgodovinski zapisi VIII, Ormož, 2011.
- Petra Kramberger, *Iz publicistične preteklosti Ptuja: nemški časniki in časopisi v mestu trdnjavskega trikotnika*, Kronika, letnik 57, 2009.
- Franc Krnjak, *Ormoški Ikar*, Zgodovinski zapisi, letnik 1, številka 1, Ormož, 2004.
- Tomaž Mesarič, *Mesto na pragu novega časa, Ptuj v zadnjih letih cesarja Franca Jožefa*, magistrsko delo, Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino, Ljubljana, 2017.
- *Monografija ob 90. obletnici društva 1912–2002*, Sokolsko društvo Ormož, Ormož 2002.
- *Monografija občine Cestica*, TIVA, Varaždin, 2005.
- Danica Obilčnik, *Razvoj osnovnega šolstva v Ormožu, Naših sto let 1901–2001. V: Ob stoletnici šolstva na Hardeku in v Ormožu*, Ormož, 2001.
- Emica Ogrizek, *Gradivo za zgodovino združništva v Ormožu in okolici, ki ga hrani sodni register Okrožnega sodišča v Mariboru. V: Ormož skozi stoletja V, druga knjiga*, Ormož 2005.
- Zdenka Plejnsšek, *Politično dogajanje v Ormožu in okolici med leti 1918 in 1941. V: Zgodovinski zapisi, letnik 1, številka 1*, Ormož, 2004.
- Irena Sapač, *Oroslov Kristan, Osebnosti slovenske medicine*, Založba ZRC, Ljubljana 2020.
- Sandi Sitar, *Letalstvo in Slovenci, pionirsko obdobje in prva svetovna vojna*, Založba Borec, Ljubljana, 1985.
- Aljoša Špelec, *Volitve v okrajne zastope na Spodnjem Štajerskem v letih 1873 in 1876. Časopis za zgodovino in narodopisje, letnik 84, številka 1*, Maribor, 2013.

- *Uradni vestnik Občine Ormož*, letnik 21, številka 3, 1. marec 2017.
- Tanja Žigon, *Nemško časopisje na Slovenskem*, Študentska založba, Ljubljana, 2001.

Spletni viri

- Časopis *Slovenski gospodar*:¹³⁸ <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:spr-8UUUQBXC>,
- Časopis *Štajerc*:¹³⁹ <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:spr-I77SHDEG>,
- https://sl.wikipedia.org/wiki/Lublanske_novice,
- <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:spr-FPWLBOVDV> (*Pettauer Wochenblatt*),
- <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:spr-FD1KSI6N> (*Pettauer Zeitung*),
- https://sl.wikipedia.org/wiki/Slovenski_gospodar,
- <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi283268/> (Ivan Kočevar),
- <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi199513/> (Ivan Geršak),
- <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi396882/> (Josef Ornig),
- https://sl.wikipedia.org/wiki/Dru%C5%BEba_svetega_Cirila_in_Metoda,
- <https://www.radenska.si/o-nas/radenska-skozi-cas>.

---

¹³⁸ Na tem mestu je navedeno spletno mesto, kjer so posamezne številke časopisa na voljo. Vsi uporabljeni članki so navedeni ob posameznih citatih.

¹³⁹ Na tem mestu je navedeno spletno mesto, kjer so posamezne številke časopisa na voljo. Vsi uporabljeni članki so navedeni ob posameznih citatih.